
Percepții diplomatice confuze în relațiile dintre Croația și România. Constantin Tăutu, românul ucis pe teritoriul statului croat fără condamnare în anul 1942

Mihail-Gabriel CHIRICHEȘ

Doctorand, anul III, Școala Doctorală de Istorie,
Universitatea „Ștefan cel Mare” Suceava
gabichiriches@gmail.com

Rezumat. Relațiile române croate din perioada 1941–1944 au avut ca important segment central, acela al colaborării împotriva intereselor Ungariei. Deși relațiile politice bilaterale au existat, acestea nu au ajuns la o legătură solidă, Croația fiind un stat prea puțin „independent”, iar comunitatea de români în Croația inexistentă. Numărul românilor din Croația în perioada 1941–1944 a fost asociat deseori cu numărul membrilor Legației României în Croația și a membrilor familiilor acestora, pe când comunitatea croată din România conținea un număr chiar dacă nu mare, cel puțin important de etnici croați declarați sau cetățeni croați stabiliți pe teritoriul statului român. Astfel, cazul lui Constantin Tăutu devine relevant, ilustrând abordarea „diplomatică” a Croației în tentativa de a-și justifica acțiunile în relația cu România, în contextul tragic al morții violente a autorului român, care a fost acuzat fără a avea acces la apărare, proces și condamnare, acțiuni adesea încurcate și dificil de înțeles.

Cuvinte cheie: români, croați, Jasenovac, nevinovat, condamnare, asasinare, protecție.

**Diplomatic misperceptions in the relations between Croatia and Romania.
Constantin Tăutu, the Romanian killed on the territory of the Croatian state
without conviction in 1942**

Summary. The Romanian–Croatian relations in the period of 1941–1944 had an important central segment that of co-operation against the Hungarian interests. Although bilateral political relations existed, they did not reach a solid bond, as Croatia was not a very “independent” state and the Romanian community in Croatia was non-existent. The number of Romanians in Croatia between 1941–1944 has often been associated with the number of members of the Romanian Legation in Croatia and their family members while the Croatian community in Romania contained not necessary a large, but at least a significant number of declared ethnic Croats or Croatian citizens

settled on the territory of the Romanian state. Thus, the case of Constantin Tăutu becomes relevant by illustrating the Croatia's 'diplomatic' approach in an attempt to justify its actions in its relations with Romania, in the tragic context of the violent death of the Romanian author, who was accused without access to defence, trial or conviction, actions that are often confused and difficult to understand.

Keywords: Romanians, Croatians, Jasenovac, innocent, conviction, assassination, protection.

1. Succinte aspecte asupra Croației și României, parteneri ai Axei

Croația a făcut parte, după 1918, din Regatul Sârbo–Croato–Sloven, devenit Iugoslavia în 1927. Statul iugoslav cuprindea o suprafață de 247.542 km² și o populație ce atingea 12 milioane locuitori în anul 1921¹, pentru ca la începutul anului 1941 să numere aproximativ 17 milioane locuitori. Populația, un mozaic etnic și confesional, era împărțită în ortodocși, reprezentând aproximativ 49%, cu peste 6.700.000 locuitori, catolicii, aproximativ 38%, în număr de 5.000.000 locuitori și cetățenii musulmanii cu peste 11%, ajungând la 1.500.000 locuitori². Încă din 1939, Banovina Croația, care făcea parte din statul federalizat iugoslav, deținea o suprafață de aproximativ 65.000 km² cu peste 4.000.000 locuitori, din care peste 70% erau croați³.

Când Iugoslavia a refuzat să permită trecerea trupelor germane către Grecia, în aprilie 1941, a avut loc atacul și bombardarea puternică a Belgradului. Înștiințat, la 5 aprilie, de atac de către Hermann Neubacher, reprezentantul german la București, cel care îi cere să sprijine logistic trupele germane din România, Ion Antonescu este de acord să întărească armata la frontiera cu Iugoslavia⁴.

Aproximativ 40% din fostul teritoriu al regatului iugoslav devine Croația în aprilie 1941. Jertfa „independenței” croate a constituit-o cedarea litoralului dalmat, supus unei protecții italiene, incluzând diverse alte zone croate⁵. Din statul croat făcea parte și teritoriul Bosniei și Herțegovinei, Slavonia, teritoriul croat atingând, în aprilie 1941, 98.572 km² cu o populație de 6.300.000 locuitori⁶. După serioase ezitări, politicianul fascist croat Ante Pavelić, întemeietor al mișcării fasciste Ustașa, va reveni din Italia în capitala Croației, la Zagreb, în 15 aprilie 1941, intitulându-se Poglavnik-ul (Conducătorul) Croației Independente⁷.

1 Zbucea 2001, p. 39.

2 *Ibidem*, p. 40.

3 *Ibidem*, p. 65.

4 *Ibidem*, pp. 70-71.

5 Pavlowitch 2002, p. 292.

6 Zbucea, *op.cit.*, pp. 71-73.

7 Scrieciu 2018, p. 76.

Trebuie menționat faptul că împărțirea Iugoslaviei a fost făcută prin Directiva din 12 aprilie 1941, care prevedea independența statului croat nou creat, precum și libertatea internă, fără amestecul Berlinului⁸. A fost stabilită o linie ce separa zonele germane și italiene de ocupație din Croația, cea mai mare parte a regiunii bosniace fiind lăsată în administrația Croației, dublată fiind de un protectorat german. În cadrul conferinței de la Viena din 21–22 aprilie 1941, hotarele Croației au fost „aranjate” de miniștrii de externe ai Germaniei și Italiei. Granița dintre ele, cunoscută ca *Linia Viena*, urma să rămână în vigoare pe toată durata războiului. Statul croat, amputat, primea în schimb o garanție de securitate din partea celor două puteri ale Axei. Autoritatea tutelară germano-italiană a noului stat croat⁹ era reprezentată de o serie de politicieni și diplomați. Este vorba despre politicianul austriac Edmund Glaise von Horstenau care va sosi la Zagreb ca reprezentant al Wehrmacht-ului încă din 15 aprilie 1941. Germania îl va desemna pe diplomatul Siegfried Kasche, cel care își va prezenta acreditările Poglavnik-ului Ante Pavelić în același an, în 22 aprilie. Italienii îl vor nominaliza pe Raffaele Casertano la Zagreb ca ministru plenipotențiar. Omologul lui Glaise era generalul Giovanni Battista Oxilia, sosit împreună cu Misiunea Militară Italiană la jumătatea lunii iunie în Croația. Cert definit, rolul pe care și l-a asumat politicianul german Edmund Veesenmayer a „orchestrat” preluarea puterii de către naționaliștii ustași¹⁰.

Regimul croat s-a coagulat în jurul unui partid revoluționar, care a atras și cercurile conservatoare și naționaliste. Ambele au ajuns la putere cu ajutorul Germaniei, deși în cazul croat, Italia a avut un rol însemnat în susținerea mișcării ustașe. Italia a încercat să-și subordoneze Croația străduindu-se să impună „Coroana regelui Zvonimir”, o alternativă la politica revizionistă a Ungariei ce susținea tema „Coroanei regelui Ștefan”. Cu toate acestea, subordonarea Croației politicii italiene nu s-a manifestat atât de evident precum cea față de Germania, în domenii importante definite de economie, administrația zonei mediteraneene și încercarea de a înlocui lipsa personalului specializat din administrație¹¹. Starea de fapt era facilitată de faptul că regimul ustaș al lui Ante Pavelić nu se ghida după o constituție. Poglavnik-ul conducea prin Decrete-lege duse la îndeplinire de subordonați. Existau 17 Principii de bază care dirijau evoluția politică a croaților, emise de Pavelić încă din 1930. Anumite elemente sociale, de nișă, au fost atrase în rândurile partidului ustaș, de comportamentul nelegiuit al miliției ustașe, al unităților „sălbatică” ustașe, precum și de reprezentanții de partid. De altfel, într-un discurs ținut în fața Dietei Croate în data de 28 februarie 1942, Pavelić a recunoscut că un număr dintre „cei mai răi criminali” îmbrăcaseră „uniforme onorabile” în cadrul partidului unic și, în numele mișcării ustașiste, au comis cele mai mari ilegalități¹². În pofida caracterului fascist al regimului croat și în ciuda

8 Tomasevich 2001, p. 48.

9 Crampton 2002, p. 206.

10 Tomasevich, *op. cit.*, p. 54.

11 Anghel 1996, p. 237.

12 Tomasevich, *op. cit.*, pp. 340-344.

faptului că Mussolini și-a dorit un stat croat așezat sub sceptrul de fier al imperialismului său¹³, dorința sa nu s-a fructificat niciodată. Din contră, aversiunea croată față de dominația italiană a crescut permanent.

Supus acestor realități, statul croat a luat ființă la 10 aprilie 1941. România a început colaborarea politică și economică cu noua entitate statală chiar de la debutul său, însă atitudinea politică *de facto* a României referitoare la Croația a fost definitivată abia la 20 mai 1941, când în Monitorul Oficial al României este publicat actul oficial al înființării Legației României în Croația¹⁴, titularul desemnat fiind Dimitrie Buzdugan¹⁵. La fel ca România, Croația a deschis o misiune diplomatică la București, având ordinul delegației¹⁶. La 11 august 1941, ministrul plenipotențiar croat la București, Edo Bulat, remitea scrisorile de acreditare¹⁷.

În ceea ce privește România, statul orbita în sfera de influență a Reichului, aspect clar dovedit încă din anul 1940 când Wilhelm Fabricius, reprezentantul german la București, l-a sfătuit pe Ion Antonescu să ceară toată puterea în stat pentru a avea astfel pârghiile necesare promulgării și modificării legilor¹⁸. La rândul său, statul român se confrunta cu dificultăți în plan politic cauzate de pierderile teritoriale suferite în anul 1940 și izbucnirea războiului contra U.R.S.S., un moment exploatat de generalul Ion Antonescu care va decreta mobilizarea generală, trecerea Prutului și intrarea în Bucovina de Nord, acțiune ce viza recuperarea teritoriilor estice românești, răpite în anul anterior de Rusia sovietică.

La data de 14 septembrie 1940, România a devenit Stat Național Legionar, accesul vremelnice la putere a liderului legionar Horia Sima luând un puternic avânt prin ocuparea poziției de Vice-prim-ministru în cadrul guvernului român¹⁹. În ianuarie 1941, legionarii vor fi fost scoși de la guvernare, context în care Antonescu reînnoiește invitația adresată partidelor politice istorice din România de a forma noul guvern. La fel ca într-un caz precedent, Antonescu va fi refuzat, motiv pentru care guvernul investit va fi format din specialiști militari. Așa se face că, în martie 1941, un referendum instituia ca legală dictatura militară impusă de Antonescu²⁰.

În ceea ce privește viziunea asupra celor două modele ale regimului fascist, cel românesc și cel croat, „anchetele” au fost diverse și de o densitate crescută. Asemănarea fascismului românesc cu cel croat, ustaș, poate fi așezată sub umbrela „fascismului clerical”, mișcarea legionară românească fiind lesne comparată cu mișcarea ustașă din Croația. Dacă fascismul

13 Gauthier 2004, p. 80.

14 „Monitorul Oficial” al Regatului României, Nr. 116/19 mai 1941, p. 2717.

15 Arhivele Ministerului Afacerilor Externe, (în continuare A.M.A.E.), Fond 71, *Croația*, (în continuare F. 71C) Volumul 1/ 1941-1942, General, f. 1.

16 A.M.A.E., F. 71C, Vol 6 / 1941-1944, f. 279.

17 „Universul” 1941, p. 9.

18 Heines 2011, p. 279.

19 *Ibidem*, pp. 281-282.

20 *Ibidem*, pp. 283-284.

a fost atribuit idealurilor naționale, motivațiile sale erau și mai adânci²¹. Deși au încercat o colaborare politică²², România și Croația au avut serioase dificultăți în coordonarea acesteia. Un exemplu real ne este oferit de tragica moarte, aparent nevinovată, a cetățeanului român Constantin Tăutu, medic stomatolog căsătorit cu o etnică croată, ambii stabiliți în Croația. Lipsa unei legislații croate clare la care se adaugă numeroasele sincope în ceea ce privește recunoașterea prevederilor unor tratate internaționale referitoare la protecția persoanelor străine stabilite în Croația a condus, în cazul Tăutu, deși, cu siguranță nu unul singular, la o moarte violentă, nejustificată. Evenimentele premergătoare acesteia reprezintă un avatar al finalului tragic ce urma a se desfășura.

2. Moartea românului Constantin Tăutu în anul 1942 pe teritoriul statului croat. Studiu de caz

Pentru a limita dezvoltarea emancipării civile croate, în perioada în care s-au aflat la putere, ustașii au realizat un sistem de detenție destinat persoanelor considerate indezirabile sau care constituiau un pericol pentru Croația. Decretul-lege care prevedea internarea în tabere sau lagăre de muncă a fost emis în 25 decembrie 1941, dată la care mare parte din lagărele înființate vor fi ocupate cu deținuți. Potrivit actului, persoanele condamnate pentru fapte împotriva statului puteau fi private de libertate pentru o perioadă cuprinsă între șase luni și trei ani, iar proprietățile lor puteau fi naționalizate. Spre finalul anului 1941, lagărele au intrat în coordonarea Serviciului de Supraveghere Ustașa²³.

Constantin Tăutu, născut la Iași sau Cucuteni, Județul Covurlui din Regatul României, la 5 martie 1905, de profesie dentist, posesor al pașaportului românesc cu numărul 311776²⁴, a fost arestat de autoritățile din Croația la 6 august 1941 și închis la Savska Cesta, o închisoare croată²⁵. Vorbim despre un cetățean român stabilit la Zagreb din 1940²⁶ care trăia alături de soția Mira Tăutu²⁷ și exercita profesia de dentist²⁸, o ocupație care îi aducea un venit lunar de aproximativ 10.000 kune pe lună²⁹ (cursul unei kune croate era de aproximativ 3 lei la schimbul de clearing³⁰). În documentele de arhivă apare menționată și profesia de tehnician dentar, probabil o confuzie a autorităților croate.

21 Bruja 2020, pp. 14-15.

22 A se vedea Anghel 1996.

23 Tomasevich, *op. cit.*, p. 388-399.

24 A.M.A.E., F71 C, Vol. 7/1941-1944, f. 188.

25 *Ibidem*, f. 192.

26 A. M. A. E., F. 71C, Vol.7/ 1941-1944 f. 166, f 194.

27 *Ibidem*, f. 195.

28 *Ibidem*, f. 130.

29 *Ibidem*, f. 193.

30 *Delegația română care s-a deplasat la Zagreb pentru demararea negocierilor încheierii Acordului Comercial cu Croația transmitea către Banca Națională a României, la 3 august 1941, stadiul*

Inițial, Tăutu se va prezenta la poliția ustașă din proprie inițiativă, necunoscând motivele pentru care fusese căutat la domiciliu în lipsa sa.³¹ După detenția în închisoarea croată, Tăutu va fi transferat în lagărul Jasenovac, apoi la Stara Gradiska³². Întregul traseu a fost prefațat de un arest ce a durat aproximativ trei luni de zile³³. Soția sa aprecia arestarea ca fiind cauzată de o neînțelegere personală întrucât nu cunoștea cine fusese „tulburat” de cetățeanul român. Transferul la Jasenovac se făcuse pe data de 12 sau 13 noiembrie 1941. Cu toate că soțul său era cetățean croat cu drepturi depline în noul stat³⁴, din acel moment doamna Tăutu se va adresa oficiului diplomatic român din statul croat, întrucât nu va mai avea încredere în autoritățile croate; aceleași autorități care în vara anului 1941 l-au arestat pe Tăutu pentru infracțiuni de natură politică și care zece luni mai târziu nu au reușit să definitiveze anchetarea, ceea ce înseamnă că Tăutu nu avea statut de condamnat ci doar de învinuit. În aceste condiții, Legația României înaintează o cerere, datată 19 noiembrie 1941,³⁵ prin care solicită prezentarea acuzelor aduse cetățeanului român sau eliberarea acestuia³⁶. Autoritățile croate vor aduce la cunoștință legației române, în 18 decembrie 1941, suspiciunile lor referitoare la presupusele acte de spionaj de care era învinuit Tăutu. Conform afirmațiilor acestora³⁷, Gestapoul³⁸ german din Croația a fost cel care, inițial, a cerut arestarea cetățeanului român. În același timp, consilierul legației germane, von Troll, principalul competent în materie de spionaj în Croația, prezenta verbal legației române faptul că nu i se pare cunoscut numele românului, legat de suspiciunile de spionaj, menționând faptul că autoritățile croate invocau frecvente pretexte de arestare, argumentând că acestea erau

negocierilor acordului. Partea croată propunea un acord de clearing, identic cu textul acordului româno-german din decembrie 1940. Croații aprobau durata contractului pentru o perioadă de un an. Existau propuneri croate care vizau cursul de schimb valutar. Năzuiau pentru cumpărarea unei kuna croate la 3 lei, dar pentru vânzare stabileau cursul unei kuna la 3,10 lei. Aceste propuneri depășeau instrucțiunile transmise de la București, care erau de 2,90 și, respectiv, 3 lei. A.M.A.E., F 71C, Vol. 3/ 1941-1944, f. 364.

31 *Ibidem*, f. 196.

32 *Ibidem*, f. 130.

33 *Ibidem*, f. 161.

34 *Ibidem*, f. 163.

35 *Ibidem*, f. 141.

36 A.M.A.E., F71 C, Vol. 7/ 1941-1944, f. 130.

37 A.M.A.E., F71 C, Vol. 7/1941-1944, f. 131.

38 Gestapoul era Poliția secretă de stat a Germaniei (Geheime Statpolizei), care avea ca sarcină observarea autorilor considerați a aduce prejudicii statului german, care puteau fi puși într-o „detenție de siguranță”, ocolind orice sistem judiciar. Se ocupau de eradicarea celor care erau împotriva Reich-ului sau a sistemului său. Sarcina SS era și aceea a exterminării a aproximativ 30 milioane de slavi în Estul Europei, precum și a raselor considerate inferioare, soluție dorită mai ales de Himmler. În mai 1941 la decretul lui Hitler este pusă în aplicare executarea tuturor ostaticilor considerați că au activat politic împotriva Germaniei. Acestor trupe SS se alătură Einsatzgruppen, care aveau menirea de a sta în spatele trupelor militare cu scopul exterminării celor care opuneau rezistență armatei germane. Milza, Berstein 1998, p.395

dispoziții germane. Von Troll promitea încă din a doua parte a lunii ianuarie 1942³⁹ că va cerceta asupra faptului.

La 7 martie 1942, Ministerul Afacerilor Străine Croat făcea cunoscut legației române din statul croat faptul că va transmite un răspuns oficial după analizarea documentelor privind învinuirea lui Tăutu⁴⁰. Corespondența dintre cele două entități va continua până când, la 18 mai 1942, Legația Germaniei în Croația va transmite Legației Române din Zagreb informația potrivit căreia nu era interesată de cazul Tăutu, acesta urmând să fie judecat de tribunalele croate pentru învinuirea ce i se aducea⁴¹.

Soția lui Tăutu argumenta într-o discuție cu reprezentanții legației române din Croația, purtată în 26 februarie 1942, că arestarea lui Constantin Tăutu avea la bază o plângere adresată Legației Germaniei din Zagreb prin care românul era învinuit de viol comis asupra unei femei, cetățean german, aflată în trecere prin Croația. În realitate, însă, capturarea lui Tăutu ar fost provocată de informațiile secrete pe care acesta le deținea despre organizația croată ustașa, însă expunerea acestor detalii ar fi avut consecințe serioase pentru membrii ustașiști⁴². În condițiile în care asupra acuzatului, la momentul mai 1942, nu mai planau presupusele suspiciuni de spionaj care au condus la deschiderea dosarului său de învinuit, germanii nu vor mai avea nicio obiecție asupra lui Constantin Tăutu, care putea fi judecat de un tribunal comun ce avea competența stabilirii vinovăției de viol⁴³.

Oficialii croați vor ține o strânsă legătură prin corespondență cu diplomații români din Croația. În toamna anului 1942, Mladen Lorčović, ministrul croat de externe, asigura misiunea română de eliberarea lui Tăutu și întoarcerea sa în țara natală. Garanțiile vor fi reînnoite de diplomatul croat Milčević, Secretar în cadrul Ministerului de Externe Croat, în fața lui Zeno Câmpeanu, membru al legației române din Zagreb, în noiembrie 1942. În consecință, în momentul în care Ministerul Afacerilor Străine Croat, răspunzând unei noi note,⁴⁴ confirmă vestea morții cetățeanului român Constantin Tăutu petrecută în lagărul Jasenovac, în decembrie 1942, oficiul diplomatic român din Croația va fi învăluit într-o mare confuzie⁴⁵. Reprezentanții acestuia arătau că în cele 14 luni de detenție nu a fost stabilită vinovăția românului, fapt ce contravenea măsurilor stipulate în Convenția croato-română din 7 august 1941⁴⁶, semnată la Zagreb⁴⁷, e drept nu foarte clară în materie penală în ceea ce privește cetățenii români din Croația, dar care punea în vigoare Tratatul de Comerț și Navigație dintre România și Iugoslavia din 13 mai 1937. Legația conchidea

39 *Ibidem*, f. 140.

40 *Ibidem*, f. 134.

41 *Ibidem*, f. 129.

42 *Ibidem*, f. 137.

43 *Ibidem*, f. 138.

44 *Ibidem*, f. 146.

45 *Ibidem*, f. 147.

46 *Ibidem*, f. 148.

47 *Argus*, Nr. 8536/, 29 septembrie 1941, p. 4.

că informările poliției ustașe au fost eronate și mai puțin diplomatice,⁴⁸ în condițiile în care deși în februarie 1942 Tăutu urma să fie eliberat, zece luni mai târziu acesta va deceda în lagărul Jasenovac, unde fusese transferat, cel mai probabil, de la Stara Gradiska (localizarea sa în corespondența instituțională croată sau a misiunii diplomatice din Croația nu este foarte precisă⁴⁹).

Nu trebuie pierdute din vedere nici demersurile întreprinse în tot acest timp de autoritățile românești. Promisiunea de eliberare a inclus o serie de demersuri de procurare a pașaportului necesar întoarcerii în țară, dar și preluării bunurilor din Zagreb ale lui Tăutu. Legația română dorea ca cetățeanul român să rămână câteva zile la Zagreb⁵⁰. Pașapoartele românești au fost eliberate în septembrie 1942 de către Legația României la Zagreb pentru ambii soți Tăutu⁵¹ și prelungite, mai apoi, de autoritățile române din București, cu adresa 11980 din 11 noiembrie 1942 a Direcției Generale a Poliției Române⁵². Demersurile aveau ca fundament Nota verbală numărul 4752/42 din 25 iunie 1942 a Ministerului de Externe Croat care confirma eliberarea lui Tăutu, condiția fiind ca acesta să părăsească teritoriul croat cât mai curând⁵³. O eliberare care nu a mai avut loc niciodată din cauza morții lui Constantin Tăutu, survenită, cel mai probabil, în 5 noiembrie 1942. Din nou, stupoare! Oficiul diplomatic român din Zagreb va fi înștiințat de moartea cetățeanului român, în vârstă de doar 38 de ani⁵⁴, abia la 10 decembrie 1942. Un decalaj de 32 de zile, în contextul numeroaselor demersuri întreprinse pe lângă oficialii croați⁵⁵ și a documentelor oficiale anterioare ce defăneau relațiile româno-croate drept non-conflictuale. O demonstrează Nota verbală nr. 153/6 din 12 iulie 1941 a oficialilor români din Croația, primită de responsabilii croați, prin care Legația României în Croația cerea protecția tuturor românilor locuitori în Croația și circulara 4612/41 din 24 iulie 1941, prin care aceeași legăție transmitea autorității croate competente faptul că românii din Croația aparțineau unui stat cu care croații aveau bune legături politice și diplomatice⁵⁶.

În contextul evenimentelor de la sfârșitul anului 1942, Guvernul României își va asuma demersurile prin care urma să ceară despăgubiri statului croat și cele referitoare la remiterea documentațiilor medicale cu privire la cauza decesului⁵⁷. Ion Antonescu însuși va solicita clarificarea circumstanțelor care au determinat arestarea, detenția și decesul unui cetățean

48 A.M.A.E., F71 C, Vol. 7/1941-1944, f. 148.

49 *Ibidem*, f. 149.

50 *Ibidem*, f. 154.

51 *Ibidem*, f. 198.

52 *Ibidem*, f. 211.

53 *Ibidem*, f. 156.

54 *Ibidem*, f. 193.

55 *Ibidem*, f. 149.

56 *Ibidem*, f. 164.

57 *Ibidem*, f. 150.

român în urma intervenției poliției croate, fără a fi stabilită vina acestuia. Potrivit surselor, Legația din Croația avea obligația de a transmite un dosar care să includă: un referat din luna decembrie 1942 cuprinzând istoricul evenimentelor, un referat cu privire la instrucțiunile legațiilor în astfel de cazuri, conform Manualului III, 6, instrucțiuni care priveau moartea suspectă a unui român, precizări ale legației care au inclus protecția cetățeanului român și cele care-l priveau pe decedat⁵⁸.

Concluziile oficialilor români erau limpezi: deși pe întregul continent european exista un „Habeas corpus”, lipsa aplicării acestuia în Croația făcea ca siguranța românilor în noul stat croat să nu mai reprezinte o certitudine. Statul croat se făcea vinovat de nerespectarea dispozițiilor Tratatului româno-croat din august 1941, care reînnoia dispozițiile Acordului româno-iugoslav din 1937, ambele publicate în Monitorul Oficial 229 din 27 septembrie 1941, respectiv Monitorul Oficial nr. 148 din 1 iulie 1937. Pentru România era necesar ca statul vest balcanic să-și ceară scuze în mod oficial, să repare pierderile văduvei Tăutu printr-o indemnizație consistentă, plătită integral, nu în rate, cu atât mai mult cu cât situația financiară croată era deficitară. În același timp, oficialii români solicitau punerea în aplicare a unei proceduri pentru extrădări realizată printr-un schimb de note și asistență juridică de specialitate, așa cum era stabilit în convenția româno-iugoslavă din 1933, publicată în Monitorul Oficial 220 din 25 septembrie 1933⁵⁹.

Legația română suspecta poliția ustașă de asasinarea lui Tăutu chiar în apropierea eliberării acestuia, considerând că insistențele în această direcție ale legației au condus, cel mai probabil, la uciderea rapidă a românului, în pofida înscrisurilor ministrului croat de externe care garantau eliberarea lui⁶⁰. Se adăugă inexactitățile în ceea ce privește culpa imputată lui Constantin Tăutu: autoritățile croate declarau spiralat că este învinuit de spionaj, în timp ce oficialitățile germane menționau acuzația de viol, negând suspiciunile de spionaj⁶¹. Soția lui Tăutu a recunoscut diversele legături pe care soțul său le-a avut cu Gestapo-ul german din Croația. Așa se explică relativa circumspecție a reprezentanței diplomatice a României în abordarea situației în mod tranșant în fața autorităților croate care colaborau cu cele germane în scopul asigurării ordinii⁶². Cu toate acestea, spre finalul anului 1942 Legația României acționase aproape zilnic pentru eliberarea lui Constantin Tăutu⁶³.

Trebuie menționat faptul că unele aspecte privind politica Croației erau suspectate în continuare de Legația României, aceasta consemnând mai multe neregularități. Un prim aspect se referă la faptul că cetățeanul român Constantin Tăutu nu a fost reprezentat de un avocat. Mai apoi, soția românului nu a depus niciodată o declarație scrisă completă, cerută

58 *Ibidem*, f. 165.

59 *Ibidem*, f. 166-167.

60 *Ibidem*, f. 173.

61 *Ibidem*, f. 175.

62 *Ibidem*, f. 176.

63 *Ibidem*, f. 178.

încă de la începutul identificării suprimării dreptului la libertate a lui Tăutu de reprezentanța diplomatică românească, o declarație care să cuprindă un istoric al faptelor cunoscute de ea. O altă neregularitate vizează lipsa certificatului de deces, act care deși era așteptat pentru a fi transmis autorităților din România, nu a fost emis.

Alte semne de întrebare fac referire la perioada detenției lui Tăutu, care nu a fost vizitat în lagăr din cauza gradului ridicat de risc și pericolozitate invocat de autoritățile croate și confirmat de Mira Tăutu. Soția lui Tăutu, afirma despre lagărul Stara Gradiska ca era unul mai puțin periculos comparativ cu Jasenovac întrucât, din cunoștințele sale, la Stara Gradiska nu se comiteau crime⁶⁴. Mira își amintea că în timpul celor două vizite realizate la Jasenovac, santinelele ustașe au amenințat-o că o vor aresta dacă va continua să se prezinte la porțile lagărului⁶⁵. Unde anume se afla Constantin Tăutu, documentele nu o confirmă clar și fără echivoc. După detenția inițială de la Savska Cesta, românul a fost transferat la Jasenovac și apoi la Stara Gradiska sau invers. Aceleași documente arată că moartea acestuia ar fi survenit la Jasenovac, informații incerte dacă ținem cont că scrisorile lui Tăutu către soția sa erau expediate din lagărul Stara Gradiska⁶⁶, locație de unde a parvenit și ultima scrisoare, datată 19 octombrie 1942⁶⁷. În opinia văduvei lui Constantin Tăutu, moartea soțului său ar fi survenit la Stara Gradiska și a fost cauzată de un accident⁶⁸ provocat de un conflict între gardieni, declanșat în urma unor neînțelegeri.

La 30 decembrie 1942 ministrul afacerilor externe croat, Lorcović, exprima întregul său regret cu privire la decesul românului și afirma că cele transmise de el în relația cu reprezentanții diplomați români erau conforme cu notele corespondențelor autorităților competente din Croația. Totodată, demnitarul sublinia intenția statului croat de a despăgubi familia pentru pierderea suferită⁶⁹.

Guvernul României urmărea ca printr-un schimb de note și corespondența româno-croată, prevederile referitoare la drepturile cetățenilor români în Croația și ai celor croați din România să fie puse în aplicare, conform Articolul 1 din Tratatul de stabilire cu Iugoslavia din mai 1937, prin Condica Tratatelor pusă în vigoare de Tratatul de Comerț cu Croația din 7 august 1941. Se părea că deznodământul nefericit al românului Constantin Tăutu a fost cauzat de nepunerea în aplicare a acestor articole existente și recunoscute de comun acord. Mai mult, România dorea să afle care sunt drepturile juridice cu asistență gratuită ale unui cetățean român din Croația în astfel de cazuri⁷⁰. Moartea lui Tăutu dovedea clar că acțiunea juridică pentru românii din Croația era insuficientă, amintindu-se

64 *Ibidem*, f. 197.

65 *Ibidem*, f. 197.

66 *Ibidem*, f. 179-180.

67 *Ibidem*, f. 198.

68 *Ibidem*, f. 193.

69 *Ibidem*, f. 181.

70 *Ibidem*, f. 184.

totodată faptul că românii din statul croat erau infim mai puțini decât etnicii croați din România. Numărul oficial al cetățenilor croați stabiliți în România era de 42, dintre care 24 erau stabiliți în București, iar patru în Județul Covurlui, unde aveau domiciliul stabil⁷¹. La nivelul autorităților române se cunoștea faptul că, practic, în materie penală, Croația nu avea încheiată nicio convenție în acest sens cu România. Lipseau și convențiile comerciale sau civile, dar statul iugoslav semnase recunoașterea Convenției de la Haga privind procedura civilă, Manualul III, 5⁷².

Pentru a transmite statului croat obligațiile ce-i reveneau ca despăgubiri pentru uciderea nevinovată a cetățeanului român Constantin Tăutu, statul român va identifica rudele acestuia din România. Mama decedatului Tăutu locuia în Brăila și se numea Paraschiva Tăutu. Constantin Tăutu avea șase surori: Maria Ilinescu, Lucreția Constantinescu, Zenovia Munteanu, Constanța Burbea, Elena Dub și Aurica. Cu excepția Elenei Dub, care avea domiciliul la Cernăuți și a surorii Aurica, a cărui domiciliu nu era cunoscut, celelalte surori locuiau în România. Demersurile de identificare a familiei erau aduse la cunoștința autorităților din România de Legația României din Zagreb la 1 martie 1943 și erau conforme cu declarațiile soției defunctului Tăutu⁷³. Conform Legii naționalității în vigoare, doamna Tăutu pierdea, prin moartea soțului și lipsa descendenților, cetățenia română dobândită prin căsătorie. Legația României își asuma responsabilitatea de a susține în continuare dreptul acesteia la despăgubiri întrucât a fost cetățean român. Doamna Tăutu considera despăgubirea ce-i revenea, la un echivalent de 2,5 milioane de kune croate, care nu reprezenta decât prețul unui apartament în Croația conform cu starea socială a văduvei de condiție medie. Nu se cunoștea cum urma să se procedeze pentru despăgubirea rudelor din țară⁷⁴. Autoritățile române înaintau suma de 2 milioane de lei, compensație daune pe care urma să o primească mama decedatului Tăutu, întreținută în acel moment de una din fiicele ei⁷⁵. Oficiul diplomatic român socotea necesar ca despăgubirile să fie cerute înaintea finalizării anchetei promise de autoritățile croate, mai ales că aceasta întârzia nefiresc de mult⁷⁶. Autoritățile române cercetau dacă soții Tăutu au fost căsătoriți mai mult de zece ani, caz în care puteau fi aplicate dispozițiile Decretului Lege Nr. 169 din 19.03.1943, publicat în Monitorul Oficial Nr. 67 din 20 martie 1943, care stipula păstrarea cetățeniei române. O situație care ar fi facilitat demersurile întreprinse de legația română din Zagreb în scopul obținerii compensațiilor pecuniare și morale pentru Mira Tăutu ca urmare a uciderii soțului ei⁷⁷.

71 *Ibidem*, f. 215.

72 *Ibidem*, f. 185-185v.

73 *Ibidem*, f. 188, 194.

74 *Ibidem*, f. 189.

75 *Ibidem*, f. 202.

76 *Ibidem*, f. 191.

77 *Ibidem*, f. 202, 202v.

În ceea ce privește viitoarea protecție a cetățenilor români în Croația, confuzia plană în continuare. Statul croat nu avea un control judecătoresc, iar apărarea era una excepțională, la discreția instituțiilor de ordine. Aceeași situație ar fi întâmpinat-o orice străin din Croația, chiar și cei italieni sau germani, dar în cazul ultimilor, coerciția organelor croate era net superioară în favoarea etnicilor germani și italieni. Autoritățile croate afirmă că în cazul unei anchete croate nu erau admiși reprezentanți ai altor state, nici cei germani sau italieni, care se bucurau de largi prerogative civice și politice în Croația⁷⁸.

Concluzii

Debutul relațiilor politice dintre Croația și România a reprezentat un aspect care a interesat ambele state în contextul unui război care a dezintegrat state, a rupt teritorii, situație aplicabilă Croației prin pierderea Dalmației dar și României prin pierderile teritoriale din anul 1940. Deși interesul pentru o colaborare bilaterală exista și se manifesta, protecția cetățenilor români în Croația era lipsită de o bază juridică limpede și aplicabilă. Se făceau referiri la Tratatul Comercial încheiat în august 1941 între România și Croația, dar acesta nu acoperea aspectele juridice complexe ale situației cetățenilor români din Croația, iar limitele cadrului legal puteau fi trecute cu trimiteri la vechile convenții între România și Iugoslavia sau la referirile suplimentare ale acordului româno-croat.

Viața românului Constantin Tăutu a fost cruntă în ultimele luni de viață trăite sub imperiul terorii din lagărul Jasenovac, cunoscut pentru crimele în masă produse în interiorul său, cât și pentru cruzimea tratamentelor aplicate internaților. Deși au existat corespondențe la nivel înalt între oficialii români și cei croați, disfuncționalitățile ustașe au condus către asasinarea sau uciderea accidentală a românului chiar înaintea eliberării. Vina sa nedovedită a rămas un aspect neelucidat. Situația nu a aruncat misiunea diplomatică română într-un schimb de replici aspru cu oficialii croați, din cauza presupuselor relații ale lui Tăutu cu SS-ul german din statul croat. Resemnarea s-a manifestat prin pretențiile unor compensații pentru văduva românului și familia defunctului din România.

Bibliografie

- A.M.A.E., *Fond 71, „Croația”*, vol. 1, anul 1941–1942, General.
A.M.A.E., *Fond 71, „Croația”*, vol. 3, anul 1941–1944, Telegrama.
A.M.A.E., *Fond 71, „Croația”*, vol. 6, anul 1941–1944, Probleme economice, militare, culturale, Minorități, Monarhie, Diverse, relațiile cu Bulgaria, Italia, Slovacia, Ungaria și România.
A.M.A.E., *Fond 71, „Croația”*, vol. 7, anul 1941–1944, Relațiile cu România.

⁷⁸ *Ibidem*, f. 190.

Argus, an XXXI, nr. 8536, 29 septembrie 1941.

Monitorul Oficial al Regatului României, anul CIX, nr. 116, 19 mai 1941.

Universul, an LVIII, nr. 214, 10 august 1941.

- Anghel 1996 Florin Anghel, „O alternativă de colaborare în interiorul Axei. Spre o nouă Mică Înțelegere 1941-1944”, în *Revista Istorică*, Serie Nouă, Tom 7, Nr. 3–4, martie-aprilie 1996, Editura Academiei Române, pp. 233–257
- Bruja 2002 Radu-Florian Bruja, *Josef Tiso și Slovacia Fascistă*, Târgoviște: Cetatea de Scaun, 2020
- Crampton 2002 R. J. Crampton, *Europa Răsăriteană în secolul al XX-lea... și după*, traducere de Cornelia Bucur, București: Editura Curtea Veche, 2002.
- Gauthier 2004 Guy Gauthier, *Acvile și lei: o istorie a monarhiilor balcanice*, traducere Ludovic Skultely, București: Editura Humanitas, 2004.
- Heines 2011 Rebeca Heines, *In the Shadow of Hitler: Personalities of the Right in Central and Eastern Europe*, Londra, 2011.
- Milza, Berstein 1998 Pierre Milza, Serge Berstein, *Istoria Secolului XX. 900-1945. Sfârșitul „Lumii Europene”*, vol. I, traducere Marius Ioan, București: Editura All, 1998.
- Pavlowitch 2002 K. Stevan Pavlowitch, *Istoria Balcanilor 1804-1945*, traducere Andreea Doica, Iași: Editura Polirom, 2002.
- Scrieciu 2018 Adrian Scrieciu, *Războiul din aprilie. Lovitura Wehrmacht-ului în Iugoslavia, 6-17 aprilie 1941*, Bragadiru: Editura Miidecărți, 2018.
- Tomasevich 2001 Jozo Tomasevich, *War and Revolution in Yugoslavia, 1941-1945: Occupation and Collaboration*, California: Stanford University Press, 2001.
- Zbucea 2001 Gheorghe Zbucea, *Istoria Iugoslaviei*, prefață Florin Constantiniu, București: Editura Corint, 2001.